

Konflikt dvojí stylistiky v islandských ságách: litotes versus superlativ

Markéta Ivánková
(Univerzita Karlova v Praze)

OPEN ACCESS

Pojem staroseverská próza téměř automaticky evokuje představu islandské rodové ságy. Český čtenář je, především díky překladům Ladislava Hegera, poměrně dobře obeznámen s tímto žánrem, který je proslulý svými strohými formulacemi a lakoničností.¹ Ve středověké skandinávské literatuře bychom ovšem našli i druhý extrém, rytířské a lživé ságy s nadmíru květnatým jazykem a zálibou v extrémech. Můžeme za poznávací znak těchto subžánrů opravdu považovat na jedné straně litotes a na straně druhé nadužití superlativů, jak se tvrdívá?² A jaké důsledky plynou z užití těchto prostředků pro roli vypravěče a publika?

SUBTILNÍ NÁZNAKY RODOVÝCH SÁG

Výchozím bodem našich pozorování budou rodové ságy. Tedy prózy vyprávějící o sporech Islandanů v době vikinské, jejichž zápisy byly pořízeny během severského vrcholného středověku. Ačkoliv se jedná jen o jeden z žánrů v množině textů označovaných jako sága, je z nich nejvýznamnější, nejzkoumanější, a proto i nejznámější. Pro islandské rodové ságy, respektive pro jejich tradiční styl, jsou typické obraty jako „nebyl právě krásný“ nebo „zrudl v obličejí“ (rozuměj: rozhněval se). Tyto učebnicové příklady mají představovat nejspecifičtější znaky ságového stylu: litotes a líčení jen takových jevů a skutečností, které lze postřehnout přímo smysly.³ My se zde omezíme pouze na první případ.

Typickým jazykovým prostředkem rodových ság má tedy být litotes, zjemnění významu pomocí záporu. Tato figura často opisuje negativní jevy, např. zbabělost, jako v následující pasáži *Ságy o lidech z Eyru* (vyznačena je tučně):

Možná ti bude připadat, švagře, že si při podpoře tvé věci **nepočínám příliš mužně**. Netroufám si totiž jít s vámi, pokud se k této nebezpečné záležitosti nepřipojí další lidé.⁴

1 Ólason 2008, s. 106.

2 Srov. Astås 1993, s. 620; Kadečková 1997, s. 118, 137.

3 Mundal 2007, s. 387.

4 Není-li uvedeno jinak, jedná se o vlastní překlad autorky.

Eigi mun þér mér þykja fara mikilmannliga, mágr! um liðveizluna við þik.
Eg ber eigi traust á at taka við yðr, svá at eigi gangi fleiri menn í þetta van-
dræði. (Eb xix)

Skutečnost, že v promluvě nepadne přímo výraz „zbaběle“, ale jeho negovaný opak, zdánlivě zmírňuje jednání postavy, které vypravěč straní. Pisatelé rodových ság však nelichotivé rysy u svých hrdinů alespoň přiznají. Vlastnosti jsou v nich líčeny zpravidla pomocí pozitivu, případně jeho negace.

Určitá ironie, která litotes nezřídka provází, není samoučelný jazykový prostředek, má význam pro subtilní nuance, které jsou klíčem k interpretaci vypravěčova postoje k ději. Že litotes v ságách o Islandanech najít lze, je očividné, a není důvod toto tvrzení nijak dokazovat. Otázka však zní, zda se jeho význam pro výstavbu rodových ság nepřeceňuje? Má se totiž za to, že litotes je častým a významným stylistickým prostředkem tohoto žánru. Je na místě připomenout, že litotem se rozumí nejen dvojitá negace, ale i relativizující obraty typu „není zrovna chytrý“,⁵ případně „není nejchytřejší“. Při pozorném čtení staroislandských originálů však zjistíme, že výskyt litotu překvapivě není nijak závatný a je jen jedním z projevů lakoničnosti, která bezesporu hlavním rétorickým principem ság o Islandanech je. V rodových ságách se totiž často užívá výraz *heldr* („spíše“) jako ve frázi *hun var heldr skapstór* („byla spíše pyšná a hrdá“),⁶ která má v charakterizacích postav ustálený význam „byla velmi hrdá, byla až příliš hrdá“. Za zmínku stojí také obraty „zdálo se“ a „vypadalo to jako“ a v neposlední řadě upřednostňování souřadných spojení před příčinnými.

To, co u ságového stylu pozorujeme, je tak spíš synergický efekt více prostředků, lakonicky formulovaných vět i toho, že hodnotící adjektiva zůstávají většinou v neutrálním prvním stupni. To ovšem neznamená, že v rodových ságách superlativy nejsou vůbec.

Pokud jde o vyprávěcí formu rodových ság, není možné s určitostí rozhodnout, zda je beze zbytku původní, nebo zda u prvních zápisů historiografických ság o životě norských králů přeci jen nehrály určitou roli vzory latinské. Zápis ústně tradovaných ság o Islandanech spadá do období od konce 12. století, tedy do doby, kdy latinská vzdělanost na Islandu už nějakou dobu přítomna byla. Nicméně forma rodových ság je natolik specifická, že je tento žánr právem označován jako autochtonní. Za jeho normu jsou považovány vrcholné rodové ságy.⁷ Jsou napsané kusými větami často bez použití příčinných spojek. Souvislosti děje většinou vyplývají z kontextu a jejich doplnění je ponecháno na čtenáři. Mezi rodovými ságami samozřejmě existují rozdíly, přesto se tento žánr ságové literatury výrazně odlišuje od mladších, rovněž původně islandských textů, které jsou vystavěny na překladech dvorské epiky, tedy na přímém a doložitelném impulzu z kontinentální literatury. Právě rozdílnosti obou žánrů se budeme věnovat v následující pasáži.

5 Hrabák 1973, s. 136.

6 Viz např. *Lax ix*, *Eg lxxix*. Konstrukce s „heldr“ je alternativou k samotnému „byla hrdá žena“, které je častější.

7 Heger, Kadečková 2004, s. 421.

SUPERLATIVY VE SLUŽBÁCH RYTÍŘSKÉHO IDEÁLU

Skandinávie vrcholného středověku neexistovala v kulturně-politickém vakuu, a tím méně její literatura. Módní směry dvorské epiky si na Sever našly cesty prostřednictvím překladů, i když ve značně upravené podobě. Jazykové prostředky, které tyto staroseverské texty využívají, by tak měly odrážet dikci svých předloh a méně odpovídat domácí tradici. Jejich forma se často označuje jako dvorský, zdobný styl. Kombinuje přechodníky, paralelismy a aliteraci, nahrazující verše předloh.⁸

Jako prototypický příklad jazyka překladových rytířských ság uveďme pasáž ze *Ságy o Ívenovi*, staroseverského překladu *Yvain* Chrétiena de Troyes, která líčí Ívenův vstup do síně, kde mu má být zaslíbena paní Laudine:

Sir Íven byl **nejpohlednější muž**, takže se všichni, kdo tam seděli, divili jeho vzrostlé postavě, kráse a vybranému vystupování. Všichni vstali, vyšli mu v ústrety, pozdravili ho a poklonili se, promlouvajíce takto mezi sebou ...

Herra Íven var **enn fríðasti maðr**, svá at allir þeir, er fyrir sátu, undruðu vaskligan vöxt hans ok vænleika ok frítt yfirbragð, ok stóðu upp allir í mót honum ok heilsuðu honum ok lutu, mælandi í milli sín ... (Ív vii).

Tento úryvek představuje typický hodnotící komentář v překladové rytířské sáze: připomíná, co je hrdina zač a jaký dojem vyvolává ve svém okolí. Čtenáři tak vysvětluje, za co konkrétně je hrdina obdivován a respektován, Jedná se o poměrně umírněný příklad, rytířské ságy mohou obsahovat i na stránku dlouhé popisy postav sestávající prakticky jen ze samých superlativů. V této pasáži je Ívenova výjimečnost popsána pomocí „jen“ jednoho superlativu a jeho nedostižnost vyplývá spíše z volby lexika a ze zmínky o obdivu dvořanů než z gramatické formy. Přesto superlativem vyjádřené kvality v *Sáze o Ívenovi* působí významněji než ty přisuzované postavám v rodových ságách. Proč?

Důležitější než fakt, jestli se superlativ v textu objevuje nebo ne, je totiž frekvence a účel jeho užití. Hrdinové rodových ság nejsou na rozdíl od svých protějšků v ságách rytířských bezchybní a ze všech nejlepší. Občas jim je přiznána nějaká výborná vlastnost, odtud občasné superlativ, například v sedmé kapitole *Ságy o lidech z Lososího údolí* (superlativ je označen tučně):

Měl postavení leníka, byl bohatý a velmi vážený. Herjólf byl vysoký a silný muž. Nebyl sice nijak pohledný, zato si však počínal **nejodvážněji. Ze všech mužů** byl v boji **nejlepší**.

Hann var lendr maðr at virðingu, auðigr og mikils virðr. Herjólfur var mikill maðr og sterkr; ekki var hann fríðr maðr sýnum og þó **enn sköruligsti** í yfirbragði; **allra manna** var hann **bezt** vígr (Lax vii).

Herjólf byl tedy urostlý a velmi odvážný, ale také ošklivý. Sama o sobě by tato charakterizace nezněla nikterak pozoruhodně, zajímavý je však způsob, jakým ji vypra-

8 Halvorsen 1962, s. 315–318.

věc formuluje — kombinuje neutrální vyjádření (v našem případě o Herjólfově postavení, vzrůstu, síle a vzhledu) s třetím stupněm adjektiva a adverbia vztahující se k jeho statečnosti a bojovým schopnostem.

Cílem vypravěče rodových ság není vytvořit z postavy zjevný ideál, a proto není třeba přemrštěně vyzdvihovat, jak moc se liší od svých protivníků, aby mohl o to více vyniknout. Právě to je cílem rytířských ság, a proto se v nich také tak často využívá superlativ. Je-li někdo v rytířské sáze ošklivý, pak je zpravidla vylíčen jako pokud možno co nejošklivější — a to nejen pomocí gramatické kategorie superlativu, ale kupříkladu i líčením jeho předchozích skutků. Hrdinové jsou pak nejkrásnější, nejstatečnější, nejušlechtlejší a nejdvořnější, respektive překrásní, neobyčejně stateční, velmi ušlechtilí a převelice dvorní, přičemž jde často o užití elativní. Alternativou k těmto vyjádřením extrémů je v žánru rytířských ság ještě oblíbená formulace „všichni se podívovali tomu, jak je...“, kde je adjektivum sice pouze v pozitivu, smysl sdělení je však stejný jako v přechozích případech.

Nabízí se otázka, co bylo účelem takovýchto hodnotících komentářů? Určitou představu nám může dát následující pasáž z úvodu *Ságy o Tristramovi a Ísǫndě*:

V Bretlandu žil jeden mladík. Nejkrásnější muž krásou svého vzhledu, a nejobdařenější i v ostatních ohledech: mocný a majetný, vlastnil bohaté hrady a města, znalý mnoha věcí, rekovný rytíř, nanejvýš nebojácný a neústupný kdykoliv bylo potřeba, oplýval věděním a byl vědoucí v radách. Ovládal umění nahlédnout do budoucnosti, vynikal dokonalostí nad všechny ostatní muže, kteří tehdy žili v jeho zemi. Tento rytíř nesl jméno Kanelangres. S krutými jednal nejkrutěji a proti nemilosrdným byl nejméně milosrdný. Kolem sebe shromáždil veliký houf odvážných rytířů a drsných družiníků zkušených v boji, a byl by jich chtěl kolem sebe více, kdyby si mohl dovolit je vydržovat. A protože dary rozdával nejštědřeji a vystupoval co nejlaskavěji a přitom v boji co nejudatněji, získal svou statečností, překonáváním protivenství a účastí na turnajích tolik majetku a cenné kořisti na nepřátelích, že za pár let jeho moc a vážnost mnohonásobně vzrostla.

Á Bretlandi var eitt ungmenni, hin **fríðasti** maðr á líkams fegrð, hinn **vildasti** ríkra gjafa, öflugr ok auðugr ríkra kastala ok borga, kænn til margrar kunnátta, hinn **röskvasti** at riddaraskap, hinn **öruggasti** at alls konar drengskap, vitr ok varr í ráðagerðum, forsjáll ok framsýnn, fullgerr at öllum atgervum yfir alla menn, er í þann tíma váru í því ríki, ok hét þessi riddari Kanelangres at nafni. Hann var hinn **harðasti** hörðum ok hinn **grimmasti** grimmum. Hann hafði með sér svá mikin fjölda traustra riddara ok harðra hirðmanna, at meira vildi hann fjölmenni um sik hafa en föng hans mætti uppi halda. En með því hann var hinn **vildasti** í gjöfum ok **átsamasti** í sínum meðferðum ok hinn **harðasti** í bardögum, sótti hann af sinni hreysti, vaskleik ok burtreiðum svá miklar eignir ok ríkrar tekjur af óvinum sínum, at á fám árum óx vald hans ok virðing með mörgum föngum (*Trist i*).

Jedná se o úvodní charakterizaci Tristramova otce, která představuje prototypické zobrazení rytíře. *Sága o Tristramovi a Ísǫndě* má mezi rytířskými ságami výsadní po-

stavení, byla prvním překladem *matiére de Bretagne* ve Skandinávii.⁹ Je exemplárnější, častěji než ostatní rytířské ságy vysvětluje motivaci jednání postav a přesnou podstatu jejich „skvělosti“, pokud možno za pomoci superlativů, které onu dokonalost podtrhují.

Potud význam „novátorského“ superlativu v rytířských ságách. Byli bychom naopak schopni ve stylu těchto překladových dvorských textů identifikovat i něco „skutečně ságovitého“, něco, čím by se rytířská epika přiblížila svému cílovému publiku? Už jen převedení překladových textů z veršů do prózy, nahrazení starofrancouzských rýmů aliterací nebo zkrácení (či přímo vynechání) pasáží, které tematizují niterné pocity, lze legitimně považovat za výrazné poseverštění. Pak by se ale dalo předpokládat, že se v textech sekundárně objeví i litotes. Vyskytuje se tedy litotes v rytířských ságách nad rámec původních textů?

Několik zřídkaých příkladů litotu v překladových rytířských ságách lze najít v *Sáze o Ívenovi: ef þú ert eigi huglauss* („pokud nejsi bez odvahy“, *Ív iv*) a *guði er ekki ómegn* („Bůh není bez moci“, *Ív v*), je to ale výjimka potvrzující pravidlo. Pokud bychom si odpovědi chtěli být naprosto jisti, museli bychom provést detailní jazykový rozbor vazeb ve výchozích i cílových textech, a to nejlépe pro všechny překladové rytířské ságy. To je nad rámec možností tohoto článku, přesto si však při zběžnějším hodnocení můžeme dovolit konstatovat, že se litotes v primárních rytířských ságách nevyskytuje téměř vůbec.

V rytířských ságách mají hlavní slovo superlativy. Nejvýrazněji se projevují v hodnotících komentářích, a to i proto, že je hlas vypravěče v tomto subžánru výraznější než v ságách o Islandánech. Máme co do činění s adaptovanými, přesto stále přeloženými texty, které sice „nejsou nejvěrnější“ francouzskému originálu, ale v tomto se ho drží. Nicméně u překladů dvorské epiky náš exkurs do problematiky litotu a superlativů ve staroseverské literatuře nekončí.

ABSURDNÍ EXTRÉMY LŽIVÝCH SÁG

Jakkoliv jsou popisy a komentáře z překladů rytířské epiky nadnesené a přehnané, není to nic ve srovnání s tzv. lživými ságami a jejich jazykem. Tyto pozdně středověké fantastické texty vznikaly na Islandu patrně jako reakce na rytířskou epiku importovanou z kontinentu. Překlady samotné — zejména po své obsahové stránce — musely být pro Seveřany velmi poutavé. Islandané záhy začali spojovat jejich motivy a vytvářet vlastní kombinace nejen importovaných zápletek a postav, ale i těch původních. S trochou nadšázky můžeme říct, že v tomto žánru jsme svědky nevídané lidové tvořivosti.

Nápadným znakem těchto ság je nekontrolovaný rozmach superlativů. Jako by ani nejstatečnější synové nejurozenějších králů vládnoucí nejbřitčími meči, které jsou vykládány zlatem a drahokamy, nebyli dostatečně „kvalitními“ hrdiny. Přitom se na rozdíl od původních překladů, jakési první generace rytířské epiky, ve lživých ságách vyskytuje litotes — spolu s neskrývanou ironií funguje především jako komický prvek. Vlivem domácí tradice se tak i v těchto textech záměrně užívají lakonické formulace.

Superlativy rytířských a lživých ság jsou opakem nehodnotícího, nebo alespoň ne otevřeně hodnotícího, pohledu ság rodových. Čím častěji text spoléhá na přiznané

9 Kalinke 1981, s. 3.

extrémy (ať skutků nebo vlastností), tím častěji navádí čtenáře, co si má myslet a co je v danou chvíli zvlášť hodné jeho pozornosti. Právě v tom spočívá zásadní rozdíl pozdně středověké islandské fantastiky od dřívějších neutrálních rodových ság, kde činy mluví samy za sebe a čtenář musí pozorně vnímat i sebemenší details.

Abychom ale nepodléhali iluzím o dokonalé realističnosti rodových ság, musíme přiznat, že i ony líčí souboje s nemalou dávkou licence. Podívejme se na obvyklý příklad takovéto scény, tentokrát ze *Ságy o Gíslim Súrssonovi*:

Vtom jeden z nich vrhl po Gíslim oštěp, ale ten ho chytil ve vzduchu a hodil ho zpátky. Zasáhl Þórodda doprostřed hrudi tak prudce, až mu projelo tělem.

Þá skýtr annarr þeirra spjóti til hans; en Gísli tók þat á lopti ok skaut aptr, ok kœmr á Þórodd miðjanm, ok fló í gognum hann (*Gísl xix*).

Není pochyb o tom, že tato scéna působí zcela nereálně a že by takový výkon byl neproveditelný. Když ji ale srovnáme s nadnesenými popisy bojů ve lživých ságách, záhy zjistíme, že se rodové ságy opravdu drží při zemi. Jak absurdní líčení boje obsahují, si lze snadno domyslet z první části úvodní bitvy v *Sáze o Sqrilm Silném*:

A když se královský syn střetl s těmito obrovitými mouřeníny, strhla se překrutná bitva. Útočili na sebe tak prudce, až se zdálo, že se všechno rozpadá, a každý z jejich úderů byl veden takovou silou, že skončil v zemi, takže netrvalo dlouho a všichni kralevicovi muži padli a on sám byl tak nesmírně vyčerpán, že měl namále. I pustili se do něj mouřeníni za velkého povzbuzování, divokého ryčení a řevu. Ale on se dobře a zmužile bránil a před jejich velkými ranami vyskakoval do vzduchu. K tomu si při úderech přehazoval meč a štít a držel je střídavě v jedné a druhé ruce, jak ho zrovna napadlo. A to vše tak rychle, že viděli jen málo z toho, jak se pohybuje.

En sem konungsson mætti þessum miklu blámönnum, sló í inn sterkasta bardaga með stórri atsókn, svá at allt þótti sundr bresta. Nam hvert þeira högg staðar í jörðu, ok eigi leið langt, áðr konungssonar menn váru allir fallnir, en hann sjálfr svá ákafliga móðr, at honum helt við spreng. Sóttu þá blámenn at honum með mikilli eggjan ok ómbligum hljóðum ok öskri, en hann varðist vel ok drengiliga ok hljóp í lopt upp yfir þeira stóru högg. Þar með skipti hann í höggum sverði ok skildi ok greip þat ýmsum höndum, er honum sýndist, ok sáu þeir lítt við því (*SörlaSt ii*).

Účelem takovéhoho popisu bitvy je zcela nepochybně ohromit čtenáře. Ten se autorům daří splnit dokonce i bez pomoci superlativů.

POD POVRCHEM FORMY

Pokud bychom se rozhodli tyto tři žánry hodnotit, pak pravděpodobně dojdeme k závěru, že méně je více. Že střídme vyjadřování klasických rodových ság je esteticky

efektnější. Mimo jiné i z tohoto důvodu byly rytířské ságy spolu se svými pozdějšími pokračovateli dlouho mimo pozornost literárních vědců. Nadužívání hyperbol se často považuje za příznak literárního úpadku či nevkusu, ale pro tehdejší publikum muselo být poutavé a zajímavé svými extrémy: nejen z formálního, ale i z tematického hlediska, protože syžet lživých ság bývá vystavěn okolo nejrůznějších excesů.

Nelze proto automaticky generalizovat a zcela se zaštitit pojmy litotes a superlativ. V rytířské sáze můžeme — jakkoliv je to zřídka — objevit litotes, a stejně tak i v sáze lživé. Extrémy v těchto dvou žánrech nicméně mají navrch. Na druhou stranu výjimečnost hrdiny lze vyjádřit i jinak než superlativem/elativem, jak dokládá přepjatý chvalozpěv na titulního hrdinu lživé *Ságy o Sǫrlim Silném*:

Králův starší syn se jmenoval Sigvald a mladší Sǫrli. Oba to byli nanejvýš schopní muži nadaní nejrůznějšími dovednostmi, přesto měl král ve větší oblibě Sǫrliho než Sigvalda, protože byl úhlednějšího vzhledu a přitom tak silný, že se v celém Norsku ani okolí nenašel nikdo, kdo by se s ním mohl měřit. Král mu obstaral učitele jménem Karmon. Ten královského syna Sǫrliho učil všem dovednostem a vědám, která mají zdobit skvělé muže. Když bylo Sǫrlimu patnáct let, výborně se v nich vyznal a k tomu vládl takovou silou jako nikdo jiný Norsku. Nepotřeboval proto pomoc nikoho jiného kromě své druhé ruky, ať už v boji se zbraní nebo v jiných dovednostech. Kvůli svému vzrůstu byl ale tak těžký, že ho žádný kuň neunesl déle než půl dne, aniž padl vyčerpáním. Proto se mu také říkalo Sǫrli Silný.

Sá eldri sonr konungs hét Sigvaldi, en inn yngri Sǫrli. Þeir váru báðir inir gerviligstu menn ok vel at íþróttum búnir, en þó helt konungr meir til Sǫrla en Sigvalda, því at hann var maðr fríðari sýnum, en svá rammr at afli, at honum komst engi til jafns um allan Noreg ok þótt enn lengra væri leitat. Konungr fekk honum einn mann, sem hann mennta skyldi. Hann hét Karmon. Hann kenndi Sǫrla konungssyni allar listir, þær sem einn karlmann mátti framast þrýða. Ok er Sǫrli var fimmtán ára gamall, var hann í flestum listum vel lærðr ok svá rammr at afli, at sá var engi maðr í Noregi, at hann þyrfti við nema aðra hönd sína í senn, bæði til vápnaviðskipta ok allra annarra íþróttu, en svá var hann þungr fyrir vaxtar sakir, at engi hestr bar hann nema hálfan dag, svá at eigi spryngi þeir af mæði. Var hann því Sǫrli inn sterki kallaðr (*SǫrlaSt i*).

Jaké jsou tedy hlavní tendence využití a výskytu litoty a superlativů ve staroislandských ságách? V nejklašičtějších ságách, ságách rodových, se nadsázka, jakožto projev autorské licence, objevuje jako klišé například v popisech soubojů, které jsou svou strukturou velmi schematické. Hrdinové v nich jsou občas schopni nadlidských výkonů, ale i tehdy se sága obejde bez superlativů a hyperbol. Stále je tak zachována úzkostlivá střídmost výrazu vypravěče, který se snaží udržet hodnověrnost ságy. Samotný litotes má v ságách o Islandanech své místo, ačkoliv není tak častý, jak se mnohdy tvrdí. Superlativy a elativy se používají ještě střídmeji, nejčastěji v krátkých popisných úvodech.

Překladová rytířská epika je ve staroseverštině podaná pragmatičtějším a střízlivějším stylem než v původních textech, ale tradiční litotes se v ní neprosadil. Naopak

klíčovou roli má v tomto žánru superlativ, který napomáhá zdůraznit výjimečnost věcí, postav i jejich skutků, a jasně tak odděluje dobré od špatného. To zřejmě souvisí s ideologií dvorské epiky a její prezentací: vyzdvihnout ideál, kterému se hrdina blíží, a vymezit sféru nepřipustného chování jeho protivníků. Tento postup je protikladem neostrých hranic reálnějšího světa rodových ság, kde ani kladný hrdina není nikdy bezvýhradně dokonalý. Obraty jako „není právě statečný“ nebo „nebyl nehezky“ toho naznačují víc, než kolik vyjadřují přímo. Rodové ságy tedy v konečném důsledku kladou na publikum nesrovnatelně vyšší nároky a nutí je posuzovat a interpretovat každou sebenenápadnější poznámku podle konvencí vyprávěcího stylu rodových ság.

Pozdně středověké lživé ságy jsou pak kvůli přehnanému důrazu na superlativy opakem rodových ság, oba žánry ovšem spojuje tradiční litotes, který se v nich občas objeví. Lživé ságy nejlépe charakterizuje jejich fascinace čímkoliv mimořádným, co jen mimořádné být může. Lakonická obyčejnost je tak u pozdních středověkých ság paradoxně natolik neobyčejná, že v nich litotes působí stylisticky velmi efektně.

Rozlišování ságových žánrů podle použití litoty a superlativu proto může fungovat jako pomocné kritérium, chceme-li popsat klíčové tendence ve vývoji ságového stylu. Nicméně pro hlubší rozbor výskytu a funkcí jednotlivých stylistických prostředků ve vyprávění pak právě pro své přílišné zjednodušení přestává dostačovat.

LITERATURA

- Egils saga skallagrímssonar*. In *Altnordische Saga-Bibliothek* 3. Ed. Finnur Jónsson. Halle : Max Niemeyer, 1924.
- Eyrbyggja saga*. In *Altnordische Saga-Bibliothek* 6. Ed. Hugo Gering. Halle : Max Niemeyer, 1897.
- Gísla saga Súrssonar*. In *Altnordische Saga-Bibliothek* 10. Ed. Finnur Jónsson. Halle : Max Niemeyer, 1903.
- Ívens saga*. In *Norse Romance* 2. Ed. Marianne E. Kalinke. Cambridge : Brewer, 1999.
- Laxdæla saga*. In *Altnordische Saga-Bibliothek* 4. Ed. Kristian Kålund. Halle : Max Niemeyer, 1896.
- Sörla saga sterka*. In *Fornaldar sögur Norðrlanda* 3. Ed. Carl Christian Rafn. Kodaň, 1830.
- Tristrams saga ok Ísöndar*. In *Norse Romance* 1. Ed. Marianne E. Kalinke. Cambridge : Brewer, 1999.
- Astás, Reidar. „Style: West Norse“. In Ed. Phillip Pulsiano: *Medieval Scandinavia: An Encyclopedia*. New York : Garland, 1993, s. 619 n.
- Halvorsen, Eyvind Fjeld. „Høvisk stil“. In *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid* 7. Kodaň : Rosenkilde — Bagger, 1962, s. 318–318.
- Heger, Ladislav — Kadečková, Helena. „Ságy“. In *Slovník severských spisovatelů*. Praha : Libri, 2004, s. 420 n.
- Hrabák, Josef. *Poetika*. Praha : Československý spisovatel, 1973, s. 136.
- Kadečková, Helena. *Dějiny skandinávských literatur I. Středověk*. Praha : Karolinum, 1997.
- Kalinke, Marianne E. *King Arthur North-by-Northwest: The matière de Bretagne in Old Norse-Icelandic Romances*. Kodaň : C. A. Reitzels boghandel, 1981.
- Mundal, Else. „Sagaliteratur“. In Odd Einar Haugen (ed.). *Altnordische Philologie: Norwegen und Island*. Berlin : Walter de Gruyter, 2007, s. 341–390.
- Ólason, Vésteinn. „Family Sagas“. In Rory McTurk (ed.). *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture*. Malden : Blackwell Pub., 2005, s. 101–118.

CONFLICT OF TWO POETICAL ELEMENTS IN THE ISLANDIC SAGAS: LITOTES VERSUS SUPERLATIVE

The style of the Old Norse saga genres is sometimes reduced to two elements: litotes, taken as an embodiment of the traditional family sagas, and superlative, symbolizing the main feature of the late chivalric and lying sagas. This scheme can be useful only to some extent, as an auxiliary criterion for describing tendencies of the genre development. However, the litotes-superlative generalization eliminates much of the stylistic variation. Thus, further analyses should be based on more elements, and their functions in the narrative, as well as their usefulness to the respective ideology, should be considered. The family sagas tend to use litotes and various forms of indirect assessment, making the heroes hardly flawless, so that the audience needs to create their own opinion based on established phrases. The role of the audience of the chivalric and lying sagas is more passive, the heroes' qualities are stated directly, often as a hyperbole, making strict difference between the pure good and pure evil, and guiding the audience to the right values.

KLÍČOVÁ SLOVA:

staroseverský — rodové ságy — rytířské ságy — lživé ságy — litotes
Old Norse — family sagas — chivalric sagas — lying sagas — litotes

Markéta Ivánková (* 1989) vystudovala norštinu a němčinu na FF UK a v současnosti působí jako doktorandka tamtéž. Specializuje se na recepci rytířské epiky ve Skandinávii, zejména na problematiku konstruování identity a proměny ženských postav se staroseverské literatuře. Zaměřuje se také na interpretaci literárních textů v kontextu historické demografie a sociologie. Překládá mimo jiné ze staroseverštiny a moderní norštiny a islandštiny.